

FAİLLİĞİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

TEKNOLOJİLERİN FAİLLİĞİ/AHLAKİ FAİLLİĞİ ÜZERİNE

Tuba Nur UMUT

EskiYeni Yayınları: 196

FAİLLİĞİ YENİDEN DÜŞÜNMEK
TEKNOLOJİLERİN FAİLLİĞİ/AHLAKİ FAİLLİĞİ ÜZERİNE

Tuba Nur UMUT

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
NY MATBAACILIK YAYINCILIK
KAĞITÇILIK TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

1. Baskı: Ekim 2023

ISBN: 978-625-6781-08-5

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

FAİLLİĞİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

TEKNOLOJİLERİN FAİLLİĞİ/AHLAKİ FAİLLİĞİ ÜZERİNE

Tuba Nur UMUT

Ankara 2023

Tuba Nur UMUT

Tuba Nur Umut, Ankara'daki ilk, orta ve lise tahsili akabinde lisans eğitimini Ankara Üniversitesinde İlahiyat (2008) ve Ahmet Yesevi Üniversitesinde Yönetim Bilişim Sistemleri (2007) bölümlerinde tamamladı. Mısır Hükümeti bursu ile 6 ay Kahire Üniversitesinde dil eğitimi aldı (2008-09). 2009'da Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Tarihi (Felsefe ve Din Bilimleri) Anabilim Dalında doktora öğrenimine başladı. 2012'de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe Tarihi Anabilim Dalına araştırma görevlisi olarak atandı. 2012-13 öğretim yılında TÜBİTAK desteği ile bir yıl süreyle New York Columbia Üniversitesi Felsefe bölümünde misafir akademisyen olarak tezi ile ilgili araştırmalarda bulundu. "Teknoloji-Değer İlişkisi" başlıklı doktora tezini 2018'de tamamladı. Doktora sonrasında İslamabad Uluslararası İslam Üniversitesi, İslam Araştırmaları Enstitüsünde (IRI) çağdaş İslam ahlâk düşüncesi alanında çalışmalar yaptı (2019-20). 2020'den itibaren Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe Tarihi Anabilim Dalında Dr. Öğrt. Üyesi olarak görev yapmakta, lisans ve lisansüstü düzeylerinde dersler vermektedir. Umut, Teknoloji Felsefesi, Ahlak Felsefesi, Uygulamalı Etik ve Çağdaş İslam Düşüncesi alanlarında çalışmakta, iyi derecede İngilizce ve Arapça, orta düzeyde Latince, başlangıç düzeyinde Grekçe bilmektedir.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR-----	9
GİRİŞ -----	11

BİRİNCİ BÖLÜM

EYLEM TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE EYLEM VE FAİLLİK -----	23
1.1. Eylemi Eylem Kılan Nedir? -----	24
1.2. Ahlaki Eylem ve Ahlaki Faillik-----	41

İKİNCİ BÖLÜM

TEKNOLOJİLER EYLEME DÂHİL OLDUĞUNDA: TEKNOLOJİLERİN FAİLLİĞİ NE ANLAMA GELİR?-----	45
2.1. Faillik Kavramının Teknolojilerin Eylemdeki Rolüne ve Ahlaki Önemine Dikkat Çekmek Amacıyla Kullanımı -----	48
2.1.1. Fail-Ağ Kuramında Teknolojilerin Faillliği-----	48
2.1.2. Postfenomenoloji Yaklaşımında Teknolojilerin Faillliği ---	51
2.1.3. Teknolojilerin Nedensel Etki Üretmeleri veya Başkalarını Temsil Etmeleri Anlamında Faillliği -----	58
2.1.4. Eylemdeki Etkileri İtibariyle Teknolojileri Fail Olarak Nitelemeye Yönelik İtirazlar-----	61
2.2. Yeni Teknolojileri Ahlaki Yapay Failler Olarak Gören Yaklaşım	68
2.2.1. İnsan Kapasitelerine Atıf Yapmaksızın Faillliği Tartışmak	72
2.2.2. Faillliği Yeni Kriterlerle Tanımlama Eğilimine Yönelik Eleştiriler -----	79
2.3. Teknolojilerin Yaptıklarından Kim Sorumludur?-----	84

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HÜMANİSTİK PERSPEKTİFTEN POSTHÜMANİZME, ANTROPOSENTRİK AHLAKTAN ANTROPOSENTRİK OLMAYAN AHLAKA FAİLLİK: FAİLLİK MEFHUMUNDAKİ DÖNÜŞÜMÜN ARKA PLANI	89
3.1. Hümanizmden Posthümanizme Faillik -----	89
3.1.1. Hümanizmin Özne Tasavvuruna Eleştiriler-----	91
3.1.2. Sınırları Esneten Varlıklar Olarak Teknolojiler-----	97

3.1.3. Teknolojilere Statü Elde Etme İmkânı Sunan Yeni Zemin: Posthümanizm-----	100
3.2. Ahlaka Post-Antropolojik Yaklaşım: Teknolojilerin Ahlaki Önemini ve Ahlaki Failliğini Kavramsallaştırmanın Zeminini -----	105
3.2.1. İnsan Merkezli Modern Ahlak Teorilerinin Faillik Tasavvuruna İtirazlar -----	106
3.2.2. Teknolojilerin Ahlaki Bağlama Dâhil Olması -----	112

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TEKNOLOJİLERE AHLAKİ SORUMLULUKLARI VE KARARLARI

DEVRETMEK -----	117
4.1. Teknolojilerde Ahlaki Değerlerin ve İlkelerin Somutlaştırılması Yoluyla Eylemin Dönüştürülmesi -----	119
4.2. Teknolojilere Ahlaki Kararları Alma Yetkisinin Devri-----	124
4.3. Faillik Kapasitelerine Etkisi Açısından Ahlaki Kararların ve Sorumlulukların Devri -----	129

SONUÇ -----	135

KAYNAKÇA -----	141

DİZİN -----	151

*Her daim ahlaki duyarlığa sahip failler olmalarını umduğum
Salih Eren ve Begüm'e*

TEŞEKKÜR

2021 yılında SPT'nin (*Society for Philosophy of Technology*) düzenlediği konferans için teknolojileri ahlaki kılma hususunu özgür irade tartışmaları bağlamında ele alan bir bildiri üzerine çalışmış, bu konuyla ilişkili olan faillik tartışmalarını ayrıca ele almak üzere gündemime taşımıştım. Geçtiğimiz iki yılda çerçevesi olgunlaşan bu çalışmada, teknolojilerin faillikleri ile ilgili tartışmaları, tartışmanın felsefi arka planına dikkat çekerek sunmayı denedim.

Çalışmanın ilerleme sürecinde kıymetli hocam Prof. Dr. Celal Türer hem yol gösterdi hem de değerlendirmelerini paylaştı. Felsefe Tarihi Anabilim Dalımız oldukça huzurlu bir çalışma ortamı temin etti. Çalışmayı kurgulama ve yazma aşamalarında eşim Gökhan desteğini hiç esirgemedi. Ailelerimiz hem varlıklarıyla hem de yoğun çalışma sürecinde çocukları ilgiden mahrum etmeyerek en büyük katkıyı sundular. Onların yardımları olmasa bu çalışma tamamlanamazdı. Arkadaşlarım süreçte hem fikrî destekte bulundular hem de motivasyon sağladılar. Metnin daha olgun bir hal almasında Ramazan Kılıç, İlhami Polat, Ahmet Hamdi İşcan, Merve Çınar, Fatma Hazar, Armağan Atar, Ayşenur Erken, Ayşe Betül Dönmez Tekin metnin tümünü veya bazı bölümlerini okuyarak yardımlarını eksik etmedi. Kardeşlerim Enis ve Ahmed mühendislikle ilgili konularda tartışmaya ortak oldu. *Eskiyeşi Yayınları* editörleri süreçte emek verdi. Her birine ayrı ayrı müteşekkirim. Çalışma sürecine bazı teknolojiler de dâhil oldu. Araştırma safhasında, kaynaklara erişimimde dijital kütüphaneler işimi ziyadesiyle kolaylaştırdı. Yazım aşamasında *Scrivener* ve *Zotero* benzeri platformlar derli toplu çalışmamda rol oynadı. Bununla birlikte çalışmanın telifinde herhangi bir yapay zekâ faktörün (kimine göre failin) tesiri olmadı.

Tuba Nur Umut
Ankara, 2023